

บทบาทการนำทางความคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดชายแดนภาคใต้พร้อมเข้าสู่ความ
เป็นหนึ่งในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดปัตตานี

Southern Border's Local Wisdom Leadership Role to
It's ASEAN Economic Community Readiness : Case Study of Pattani Province

อาจารย์ ดร.อัจฉรา ชลาชนานานิน¹

Auschala Chalayonnavin, Ph.D.²

บทคัดย่อ

วิจัยเรื่องบทบาทการนำทางความคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดชายแดนภาคใต้พร้อมเข้าสู่ความเป็นหนึ่งในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดปัตตานี เป็นการศึกษาถึงศักยภาพและแนวทางการส่งเสริมความเข้มแข็งในการเป็นผู้นำทางความคิดของผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดปัตตานีในการเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมทางเศรษฐกิจอาเซียน โดยเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีกลุ่มตัวอย่างได้แก่ผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดปัตตานีซึ่งถูกแบ่งออกเป็น 6 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการดำรงชีพ 2) ด้านศิลปหัตถกรรม 3) ด้านความสัมพันธ์และพึ่งพา 4) ด้านการปลูกฝังคุณธรรม 5) ด้านทัศนคติ 6) ด้านสมุนไพรรวม 30 คน โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบ Snowball Sampling วิจัยครั้งนี้ใช้เครื่องมือในการศึกษาคือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์ และการเก็บข้อมูลเชิงทุติยภูมิจากเอกสาร หนังสือ ตำรา และรายงานต่างๆที่เกี่ยวข้องตามหน่วยวิเคราะห์ (Unit of Analysis) ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดปัตตานีมีศักยภาพที่สำคัญสามด้านด้วยกันได้แก่ 1) มิตินฐานะผู้นำทางความคิดเพื่อให้ชุมชนตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น 2) มิตินการสร้างแรงผลักดันให้เกิดพฤติกรรมการแก้ปัญหาของชุมชน 3) มิตินของการสร้างแนวทางการพัฒนาในรูปแบบองค์รวม ดังนั้นนโยบายของรัฐจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบโดยการนำเอาความแตกต่างทางวัฒนธรรมเป็นฐานในการพัฒนา

---

¹ อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² Lecture at Faculty of Social Administration, Thammasat University, Thailand

E-mail : auschala2521@gmail.com

ชุมชน (Cultural Fundamentalism) และควรนำเอาประวัติศาสตร์ในอดีตมาเป็นรากฐานในการแก้ไขปัญหา รัฐต้องพยายามพัฒนาทางเศรษฐกิจบนพื้นฐานของความเท่าเทียม และสร้างโอกาสในการเติบโตทางเศรษฐกิจบนความต่างทางวัฒนธรรมอย่างไม่แบ่งแยก โดยไม่ให้คุณค่าของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งเหนือวัฒนธรรมอื่นอันจะก่อให้เกิดการสูญเสียศักยภาพในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของชุมชนชาวปัตตานีและอาจก่อให้เกิดการเสียศักยภาพในการพัฒนาสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

คำสำคัญ : ผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่น, อาเซียน, การพัฒนาชุมชน

Abstract

Research on Southern Border's Local Wisdom Leadership Role to it's ASEAN Economic Community Readiness: Case study of Pattani Province has an objective to examine Pattani's local wisdom potential and its 'process for the strengthening Pattani's local wisdom leadership in order to the ASEAN Economic Community readiness. The research obtained qualitative method in order to analyst information from local wisdom in-depth interview divided into 6 areas: 1) Living 2) Arts and Crafts, 3) Relation and Dependence, 4) Ethics 5) Attitude 6) Herb and Medicine. 30 subjects were selected using the snowball sampling technique. Secondary data collections were collected from documents, books and textbooks. The result of the study shown that local wisdom has three main potential dimension which are: 1) a thought leader dimension, 2) motivator for the community problem solving dimension, 3) holistic approach leader dimension. Thus, state policy must acknowledge community culture as a fundamental in bringing local history to the problem solving forefront. Likewise, the state must strive for Pattani's economic growth by focusing on its' cultural differences.

Keywords : Local Wisdom, ASEAN, Community Development

บทนำ

ปัญหาการก่อการร้ายนับว่าเป็นปัญหาภัยพิบัติที่เกิดขึ้นจากน้ำมือมนุษย์ที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าเหตุการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ จากสถิติของ Global Terrorism Database (1970) ได้เสนอว่านับตั้งแต่ปี พ.ศ.2543 – 2557 มีภัยก่อการร้ายที่เกิดขึ้นในโลกเป็นจำนวนถึง 61,000 เหตุการณ์ และส่งผลกระทบต่อความเสียหายของประเทศทำให้มีจำนวนผู้เสียชีวิตถึง 140,000 คน ทั้งนี้ Walzer (2002) เสนอทัศนะที่น่าสนใจว่าปัญหาการก่อการร้ายนับเป็นภัยร้ายที่คุกคามความมั่นคงของรัฐเนื่องจากเป็นการก่ออาชญากรรมกับผู้บริสุทธิ์ ทำลายทุนมนุษย์ที่มีคุณค่า ซึ่งมนุษย์นับเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญของประเทศชาติ ทั้งภัยจากการก่อการร้ายยังก่อให้เกิดความหวาดกลัว และความวิตกกังวลของพลเมืองรัฐต่อความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินของตนเอง อันจะสร้างผลกระทบในเชิงลบอย่างสำคัญต่อภาวะเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศชาติ หน้าซ้ำประเทศที่ได้รับผลกระทบจากภัยก่อการร้ายอาจจะไม่สามารถประสบความสำเร็จได้เลย ในมิติของการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนหากมิได้มีการดำเนินการแก้ไขปัญหาย่างเป็นรูปธรรม

ประเทศไทยก็เช่นกัน ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนใต้ได้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของรัฐบาลไทยอย่างยิ่ง ทั้งยังมีบทบาทสำคัญในการจำกัดและทำลายการพัฒนาทางเศรษฐกิจต่อการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ภัยก่อการร้ายในสามจังหวัดชายแดนใต้นับว่ามีความซับซ้อนอันมีต้นกำเนิดมาจากความขัดแย้งทางการเมืองและศาสนาเป็นระยะเวลายาวนานนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2491 หากนับเป็นจำนวนความเสียหายนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2491 เป็นต้นมาพบว่าภัยก่อการร้ายในสามจังหวัดชายแดนใต้ส่งผลกระทบต่อจำนวนผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ความไม่สงบเป็นจำนวนถึง 12,000 คน และนับตั้งแต่ต้นเดือนมกราคมปี พ.ศ.2547 เป็นต้นมา กลับพบว่าเหตุการณ์ยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ นับตั้งแต่เหตุการณ์การปล้นและเผาโรงเรียนไม่น้อยกว่า 20 แห่ง เหตุการณ์ปล้นคลังอาวุธที่หน่วยกองพันพัฒนาที่สี่ เหตุการณ์ฆาตกรรมพระสงฆ์ เจ้าหน้าที่ตำรวจ ครู นักเรียน ผู้นำทางศาสนา รวมไปถึงสมาชิกภายในชุมชน ไปจนถึงเหตุการณ์การเผาทำลายมัสยิด ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวถูกประเมินโดยรัฐบาลไทยในห้วงเวลาดังกล่าวไว้ว่า

นับเป็นการก่อการร้ายในรอบใหม่ภายหลังจากที่หน่วยงาน CIA จากประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการประเมินว่าการก่อการร้ายในรอบแรกได้ยุติลงไปแล้วนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2547 เนื่องจากไม่ได้รับการสนับสนุนจากประเทศในกลุ่มมุสลิมโดยรวม อาทิ ประเทศ อินโดนีเซีย บรูไน และมาเลเซีย เป็นต้น (The Nation อ้างถึงใน อัจฉรา ชลาชนานาวิน, 2557)

ทั้งนี้จากข้อมูลการสำรวจสำมะโนประชากรจากสำนักงานสถิติแห่งชาติและสำมะโนประชากร (2559) สะท้อนว่าในสามจังหวัดชายแดนใต้ของไทย มีประชากรชาวมาเลเซียมุสลิมเป็นจำนวนถึงร้อยละ 88 โดยประมาณ ซึ่งหากมีการเปรียบเทียบกับประชากรทั้งประเทศ อาจกล่าวได้ว่าเป็นจำนวนที่ไม่มากมายนัก หากแต่จากทัศนคติของ Croissant (2005) ได้เสนอว่า ชุมชนมาเลเซียมุสลิมในบริเวณสามจังหวัดชายแดนใต้ นับว่าเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญและมีผลต่อความมั่นคงของประเทศอย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากจำนวนประชากรมาเลเซียมุสลิมได้มีการกระจายตัวและพักอาศัยเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง และมีเครือข่ายโยงใยถึงกันอยู่ทั่วประเทศ ทั้งนี้ชุมชนมาเลเซียมุสลิมในจังหวัดปัตตานีมีอัตลักษณ์เฉพาะตนที่มีความเด่นชัด เนื่องจากชาวมาเลเซียมุสลิมในจังหวัดปัตตานีได้เคยอาศัยอยู่นอกอาณาจักรสยามมาแล้วเป็นระยะเวลาเนิ่นนานก่อนรัชสมัยรัชกาลที่หก จนกระทั่งเกิดนโยบายรวมศูนย์ของประเทศในรัชสมัยรัชกาลที่หกเมื่อปี พ.ศ.2452 จึงได้มีการยกเลิกประเพณีเจ้าครองหัวเมืองเดิมพร้อมทั้งมีการส่งข้าราชการจากในส่วนกลางเข้ามาปกครองหัวเมืองปัตตานี เพื่อควบคุมปัตตานีเข้ามาอยู่ในความดูแลของระบบการปกครองส่วนกลาง ณ ห้วงเวลาดังกล่าว จึงเปรียบเสมือนจุดเริ่มต้นของการจุดชนวนความขัดแย้งและก่อให้เกิดกระบวนการก่อการร้ายและความรุนแรงปะทุขึ้น นับตั้งแต่ครั้งนั้นเป็นต้นมา

กระบวนการก่อการร้ายในจังหวัดปัตตานีนี้นับว่ามีความซับซ้อนอย่างยิ่ง และต้องการการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ เพื่อสอดคล้องประสานกับการบูรณาการแนวทางการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม โดยแนวทางการแก้ปัญหาจะต้องมีการสอดคล้องประสานกับระบบวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนท้องถิ่นปัตตานีเดิมอย่างเข้มแข็ง เนื่องจากการเสริมสร้างสันติสุขในจังหวัดชายแดนใต้ รัฐเองจำเป็นต้องมีความเข้าใจในสิทธิและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของชุมชนชาวมาเลเซียมุสลิมเดิมเป็นพื้นฐาน โดยการที่รัฐต้องให้

อิสรภาพในการตัดสินใจประกอบกับการนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่นปัตตานีอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้การพัฒนาเพื่อให้เกิดสันติสุขอย่างเป็นรูปธรรมยังต้องการการหนุนเสริมความเท่าเทียมอย่างเป็นระบบระหว่างชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมอย่างเข้าถึงและเข้าใจอย่างเป็นองค์รวม ต่อประเด็นการหนุนเสริมสันติสุขอย่างยั่งยืนนี้ The Art of Living Organization (2016) ได้มีการเสนอทัศนะในเรื่องของแนวทางการสร้างสันติสุขในจังหวัดชายแดนใต้ที่น่าสนใจว่า กระบวนการก่อการร้ายประกอบไปด้วยปัจจัยกระตุ้นการก่อการที่สำคัญคือ 1) ความสิ้นหวังในการบรรลุเป้าหมายของชนกลุ่มน้อยที่ถูกละทิ้งจากรัฐบาลกลาง 2) ความสับสนทางอารมณ์ของผู้ก่อการร้าย 3) การหวังผลทางประสิทธิภาพของการก่อการร้ายในระยะสั้นอันเป็นการกระตุ้นพฤติกรรมในการก่อการร้าย 4) ความคิดและความเชื่อที่แตกต่างทั้งทางด้านวัฒนธรรมและศาสนา และ 5) ความกลัว ความยากจน และการสูญเสียที่เกิดจากการกระทำของรัฐบาลกลาง ดังนั้น ต้นตอและปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้แนวทางการแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายที่สมเหตุสมผล (Rational) และเป็นรูปธรรมคือ 1) การเสริมสร้างการสื่อสารระหว่างกันของสมาชิกภายในชุมชนและองค์กรภายนอก 2) การลดปัจจัยที่หนุนเสริมความหวาดกลัวและความสับสนให้แก่ชนกลุ่มน้อย และ 3) การส่งเสริมความเข้าใจในความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม รวมไปถึงการสนับสนุนความเคารพในคุณค่าของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียม ระหว่างชุมชนชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธ

จะเห็นได้ว่าการแก้ปัญหาการก่อการร้ายและความไม่สงบในจังหวัดปัตตานีต้องการศัยแนวทางการบูรณาการความสอดคล้องในทุกระดับชั้นนับตั้งแต่การผนวกรวมแนวทางการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและความยากจน ความหวาดกลัว การเห็นค่าในความเป็นมนุษย์ และการให้ความสำคัญกับพหุวัฒนธรรมที่หลากหลาย รวมไปถึงการทำความเข้าใจกับความต่างทางความคิดของสมาชิกกลุ่มน้อยหรือกลุ่มที่เห็นต่าง ควบคู่ไปกับการส่งเสริมคุณค่าในผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีองค์ความรู้ที่มีค่า มีความหมาย ทำให้ในปัจจุบันรัฐบาลในหลายๆ ประเทศรวมถึงรัฐบาลของไทย จึงได้เดินทางมาให้ความสนใจในกระบวนการส่งเสริมผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่น และส่งเสริมบทบาทการนำทางความคิดของผู้นำภูมิปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนใต้มากยิ่งขึ้น

โดยจากข้อมูลของสภาประชาสังคมชายแดนใต้ (2560) ที่ได้สะท้อนประเด็นสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการสร้างสันติภาพในจังหวัดชายแดนใต้เพื่อเข้าสู่การเป็นสมาชิกประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนอย่างยั่งยืนของประเทศไทย สะท้อนว่าต้องอาศัยแนวทางการจัดตั้งสมัชชาสันติภาพเพื่อขับเคลื่อนพลังประชาสังคมและพลังสันติภาพในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ด้วยการจัดตั้งเวทีกลางร่วมกันเพื่อแสดงความคิดเห็น ทั้งยังเพื่อเป็นการผลักดันนโยบายในการสร้างเวทีทางเศรษฐกิจอาเซียนของจังหวัดปัตตานีโดยมีการใช้บทบาทการนำทางความคิดของผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นพื้นที่ในการผลักดันนโยบายทางสังคม ทั้งยังเป็นการสร้างความเข้มแข็งเพื่อทำการต่อรองผลประโยชน์ให้กับภาคประชาชนในจังหวัดชายแดนใต้อย่างยั่งยืน โดยผู้นำภูมิปัญญาด้านต่างๆ รวมไปถึงสมัชชาสันติภาพ และองค์กรพันธมิตรต้องมีการประสานความร่วมมือกันอย่างแนบแน่นเพื่อขอจัดอุปสรรคและส่งเสริมการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง

ทั้งนี้จากผลการวิจัยของ Mountford (2009) ได้เสนอทัศนะของบทบาทการนำความคิดของผู้นำภูมิปัญญาต่อการพัฒนาชุมชน จากการศึกษาข้อมูลด้านนโยบายทางเศรษฐกิจในประเทศกลุ่ม OECD ไว้ว่าน่าสนใจยิ่งว่า ผู้นำภูมิปัญญามีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมแนวทางการวิพากษ์อย่างสร้างสรรค์ของสมาชิกภายในชุมชน เพื่อก่อให้เกิดทิศทางการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน และเป็นระยะเวลากว่า 25 ปีแล้ว ที่ประเทศในกลุ่ม OECD ได้เริ่มหันมาใส่ใจแนวทางการพัฒนาบทบาทผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นฐานในการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจภายในชุมชนท้องถิ่นของตน ดังนั้นจากแนวคิดของ Mountford (2009) จึงได้สะท้อนถึงทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นว่าจำเป็นต้องมีความสอดคล้องกับบริบทของภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อดึงผู้นำภูมิปัญญามาเป็นแนวร่วมในการกระตุ้นสร้างการประชาคมภายในชุมชนอย่างสร้างสรรค์ ก่อให้เกิดบรรยากาศความเป็นกันเอง เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน อันจะก่อให้เกิดการถกแถลงถึงประเด็นของการพัฒนา รวมไปถึงกระบวนการ กิจกรรม และแนวทางในการพัฒนาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับบริบททางสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง ดังนั้นแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดชายแดนใต้ จึงมิได้เป็นเพียงแนวทางการแก้ปัญหาปากท้องของประชาชนเพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่จะต้องมีการสอด

ประสานแนวทางการพัฒนาร่วมกับบริบทของผู้นำภูมิปัญญา ภายใต้ทุนของชุมชนที่มีอยู่รวมไปถึงบริบทของโครงสร้างทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอีกด้วย

อย่างไรก็ดีในปี พ.ศ.2558 เมื่อประเทศไทยได้เข้าสู่ประชาคมทางเศรษฐกิจอาเซียนอย่างเต็มรูปแบบ ผลจากการเข้าร่วมดังกล่าวทำให้วัตถุประสงค์หลักของความร่วมมือกันระหว่างประเทศในครั้งนั้นเป็นเรื่องที่มีอาจมองข้ามไปได้ อันได้แก่ ด้านความมั่นคง ด้านเศรษฐกิจ ด้านประชาสังคม และวัฒนธรรม ผลจากปฏิญญาแห่งการพัฒนาสามเสาหลักอาเซียนดังกล่าวได้ก่อให้เกิด “ปฏิญญาสันติภาพชายแดนใต้ 2560” ปฏิญญาหลักนี้เน้นเป็นการประกาศถึงจุดยืนในบริบทชายแดนใต้ที่สำคัญ นั่นก็คือการผลักดันให้เกิดสันติภาพในจังหวัดชายแดนใต้อย่างเต็มภาคภูมิ ควบคู่ไปกับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจอาเซียนโดยการสนับสนุนจากภาคีเครือข่ายที่มีความเกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดการขยายมิติของการสื่อสารและการพัฒนาในทุกระดับชั้น อันจะนำไปสู่การผลักดันเชิงนโยบายเพื่อให้รัฐและสมาชิกภายในชุมชนได้ตระหนักในความเท่าเทียมและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ในจังหวัดปัตตานีอย่างเป็นรูปธรรม โดยบทบาทการนำความคิดของผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญคือ 1) มิติในฐานะผู้นำทางความคิดเพื่อให้ชุมชนตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น 2) มิติในการสร้างแรงผลักดันให้เกิดพฤติกรรมการแก้ปัญหา 3) มิติของการสร้างแนวทางการพัฒนาในรูปแบบองค์รวม (อัจฉรา ชลาชนานาวิน, 2560) การใช้ทักษะของผู้นำภูมิปัญญาที่สำคัญดังกล่าวจะสามารถกระตุ้นสร้างการพัฒนาเขตเศรษฐกิจปัตตานี เพื่อสนับสนุนให้ราษฎรสามารถมีพื้นที่ในการเรียนรู้และการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ อันจะทำให้ชุมชนปัตตานีสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันและสร้างสรรค์พลังประชาสังคมแห่งสันติภาพ เพื่อการพัฒนาจังหวัดปัตตานีอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต (สภาประชาสังคมชายแดนใต้, 2560)

บททวนวรรณกรรม

1. ประวัติความเป็นมาของจังหวัดปัตตานี

จังหวัดปัตตานีเป็นจังหวัดชายแดนใต้ของไทยที่มีพื้นที่ติดประเทศมาเลเซีย ประชาชนส่วนใหญ่เชื้อชาติมลายู นับถือศาสนาอิสลาม และใช้ภาษามลายูเป็นภาษาถิ่นในชีวิตประจำวันของตน สถานการณ์ความรุนแรงในปัตตานีเกิดขึ้นบ่อยครั้ง และไม่สามารถคาดการณ์ได้ ประวัติความเป็นมาของจังหวัดปัตตานีที่ถูกเขียนเป็นบันทึกในลักษณะลายลักษณ์อักษรนับตั้งแต่สมัยสุวรรณภูมิ โดยเมืองปัตตานีเดิมถูกเรียกว่า “Parane” อันนับเป็นดินแดนสำคัญในแถบชายแดนใต้ริมฝั่งทะเล ดังนั้น จากภูมิศาสตร์ที่เป็นยุทธศาสตร์สำคัญทางการค้าขาย ทำให้ปัตตานีเดิมก่อนที่จะมีการผนวกรวมกับอาณาจักรสยามในปี พ.ศ.2328 เคยเป็นศูนย์กลางทางการค้าของอาณาจักรลังกาสุกะอันเป็นส่วนหนึ่งของรัฐมลายูอันรุ่งเรืองมาตั้งแต่ครั้งอดีต ครั้งเมื่อถึงศตวรรษที่ 21 จึงประกาศเป็นรัฐ “ปัตตานีเดรสาลาม” หรือ “ปัตตานีนครแห่งสันติภาพ” ทั้งยังเป็นรัฐที่มีชื่อเสียงทั้งในด้านศิลปะทางการค้า วัฒนธรรม และศาสนา (Fuard Abd.Halem , 16 ส.ค. 2012)

ต่อมาในภายหลังรัฐปัตตานีถูกสยามตีแตกพ่าย และถูกแบ่งแยกออกเป็นเจ็ดหัวเมืองเพื่อลดทอนกำลัง อาวุธสำคัญที่ใช้ในการสู้รบเมื่อครั้งนั้นมีชื่อว่า “ปืนใหญ่พญาตานี” ได้ถูกยึดและถูกเคลื่อนย้ายมาไว้ที่เมืองหลวง ดังนั้นชุมชนเดิมปัตตานี จึงนับเป็นชุมชนที่ตั้งรกรากมาจากเขลียงสงคราม ในกาลต่อมาเมื่อครั้งมหาอำนาจจักรวรรดินิยมตะวันตก รุกรานเข้าสู่อินโดจีน สยามจึงต้องรีบปรับตัวให้มีวัฒนธรรมเหมือนตะวันตก อันนับเป็นกุสโลบายสำคัญในครั้งนั้น ดังนั้นรัฐสยามจึงต้องหันมาใช้นโยบายการรวมศูนย์และมีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองจากระบบ 17 มณฑล กลายเป็นระบบ 70 จังหวัด ปัตตานี จึงได้ถูกแยกออกมาเป็นจังหวัดปัตตานี นราธิวาส และยะลานั้นแต่่นั้นเป็นต้นมา ซึ่งการเปลี่ยนระบบนี้ มิได้มาด้วยความสมัครใจ เนื่องจากสยามเอง ต้องพบกับกระแสการต้านทานของสุลต่าน 7 หัวเมือง อันมีสุลต่านอับดุลกอดีเป็นกำลังสำคัญในการแข่งขัน ทำให้ถูกคุมขังอยู่สองปีจึงได้รับการปล่อยตัวจากสยาม (Fuard Abd.Halem, 16 ส.ค. 2012)

ระบบการปกครองแบบรวมศูนย์ได้ดำเนินมาโดยตลอดจนได้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง การรวมศูนย์โดยระบบราชการจากกรุงเทพมหานครจึงที่ความรุนแรงยิ่งขึ้น ในขณะที่ท้องถิ่นปัตตานีที่ต้องการปกครองตนเองก็ยังคงดำเนินต่อไป จนกระทั่งในสมัยเผด็จการทหารเกิดการหายตัวของฮัดยีสุหลง ผู้นำคนสำคัญ ในปี พ.ศ. 2497 ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาการมีภูมิหลังห่างไกลจากรัฐบาล และการถูกปล่อยให้เกิดความแร้นแค้น และยากจน ทำให้ชายแดนใต้รู้สึกว่ตนเองถูกแปลกแยก ก่อให้เกิดกำแพงและสร้างความเคลื่อนไหวเพื่อขับเคื่อนการปกครองตนเองเรื่อยมา จนกระทั่งถึงขั้นก่อตั้งเป็นขบวนการแยกดินแดน ดังนั้น ด้วยความหลังที่ยังฝังจิตฝังใจ ด้วยภูมิหลังและวัฒนธรรมที่ยังไม่เคยมีการทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ทำให้ในปัจจุบัน ชายแดนใต้ยังคงถูกมองด้วยสายตาแห่งความหวาดระแวง ในขณะที่ชาวปัตตานีเองก็ยังคงไม่มีความมั่นใจในกว่าภายนอกมองตนอย่างไร เกิดเป็นความหวาดระแวงซึ่งกันและกันของคนทั้งภายในและภายนอก อย่างไรก็ตาม ภายใต้วัดิตศาสตร์ก็ยังคงต้องการการศึกษา และทำความเข้าใจเพื่อนำมาสร้างความเข้มแข็งให้กับอนาคตของชุมชนชายแดนใต้ (Fuard Abd.Halem, 16 ส.ค. 2012)

2. บทบาทผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อการนำทางความคิดของชุมชน

จากประวัติความเป็นมาที่ซับซ้อนของจังหวัดปัตตานี ได้สะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะเด่นของชุมชนในจังหวัดปัตตานีซึ่งมีความพิเศษที่มีลักษณะเด่นของสังคมแบบพหุวัฒนธรรม พร้อมทั้งมีอัตลักษณ์เฉพาะตนที่ทรงคุณค่าของชุมชนชาวไทยเชื้อสายมลายูในบริบทของพหุวัฒนธรรม พุทธศาสนานิกายมหายาน และมุสลิม ซึ่งเป็นอาณาจักรของชนชาวมลายูอยู่ก่อน นอกจากนี้ยังพบว่า ในสมัยอยุธยาจากประวัติศาสตร์ของพระยาตานีแห่งรัฐปัตตานียังได้เคยไปเยี่ยมเยือนกรุงศรีอยุธยา และได้เคยรับเชลยชาวพม่าและลาวมาจากกรุงศรีอยุธยาในครั้งนั้น จึงทำให้จังหวัดปัตตานีมีชุมชนชาวลาวและพม่าอาศัยอยู่ด้วย จึงทำให้ปัตตานีเกิดคุณลักษณะทางวัฒนธรรมเฉพาะตนที่มีเสน่ห์ และยังคงความงดงามในแบบฉบับของตนเอง

จากความหลากหลายของสังคมพหุวัฒนธรรมในจังหวัดปัตตานี ทำให้ผู้นำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวปัตตานีมีการสั่งสมประสบการณ์และการเรียนรู้จากความแตกต่าง หลากหลายในพหุบริบทด้วยกัน อาทิ ผู้นำภูมิปัญญาที่มืองค์ความรู้ภูมิปัญญาด้าน โภชนาการในการทำข้าวเกรียบกรือโป๊ะ ในอำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ที่ผลิตข้าว เกรียบกรือโป๊ะขายทั้งภายในประเทศไทย และประเทศมาเลเซีย ผ่านพรมแดนรอยต่อ ด้านสุโขทัยโลก ซึ่งนับเป็นอีกหนึ่งการสั่งสมประสบการณ์การทำข้าวเกรียบกรือโป๊ะ ที่ได้รับการสืบทอดจากวิถีครูพักลักจำ และการลองผิดลองถูกจากบรรพบุรุษในรุ่นสู่รุ่น ผู้นำภูมิปัญญาช่างตีมีดลายบาดิก ซึ่งนับเป็นองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาที่มีการสืบทอดกัน มาหลายยุคหลายสมัย ก่อเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมในการประดิษฐ์มีด นับตั้งแต่ การแกะแบบพิมพ์ลายเพื่อนำไปวางลงบนแผ่นเหล็ก จากนั้นจึงทุบเหล็กตามแบบที่ได้วาง ไว้ ซึ่งภูมิปัญญาตีมีดนี้เป็นการผลิตมีดที่ประดิษฐ์ด้วยน้ำมือมนุษย์ที่มีความเป็นเอกลักษณ์ โดดเด่นไม่เหมือนมีดที่ผลิตมาจากโรงงานที่เป็นแบบเดียวกันหมด หรือแม้กระทั่งผู้นำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการทำกรงนกเขาที่มีความเชี่ยวชาญในการเรียนรู้การทำลายดอก เลื่อย การเจาะรูทำลวดลาย และเหลาไม้ไฟให้ได้ขนาด เพื่อสอดประสานไม้ไฟเป็น ลวดลายที่งดงามวิจิตรบรรจง ได้เป็นซี่กรงนกเขาที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นจากความ หลากหลายทางวัฒนธรรม อันนับเป็นอาชีพหลักของผู้นำภูมิปัญญาทำกรงนกเขาที่ผลิตส่ง ขายทั้งภายในท้องถิ่นปัตตานี และภายนอกประเทศ

ดังนั้นความแตกต่างหลากหลายในบริบททางวัฒนธรรม จึงนับเป็นต้นทุนทาง ภูมิปัญญาที่สำคัญของผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวปัตตานี ที่สอดประสานเพื่อส่งเสริมให้ บทบาทของผู้นำภูมิปัญญาในแต่ละด้านมีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน และผู้นำ ภูมิปัญญาชุมชนนี้นับเป็นชุมพลังในการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัด ปัตตานี เพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียน (Liamputtong, 2015)

ทั้งนี้บทบาทการนำทางความคิดของผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นปัตตานี ต่อการ พัฒนาชุมชนท้องถิ่น ยังนับได้ว่าเป็นอีกเครื่องมือหนึ่งในการพัฒนาที่เกิดขึ้นจาก กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของตัวผู้นำภูมิปัญญาเอง เพื่อให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิต ที่ดีกว่าเดิม เนื่องมาจากผู้นำทางความคิดนับเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถสะท้อน

ความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้ โดยจากผลการศึกษาของ Oracle อ้างถึงใน (อัจฉรา ชลาชนานานิน, 2560) เสนอว่าในปัจจุบันชุมชนท้องถิ่นได้ประสบปัญหาการขาดแคลนทิศทางการกระตุ้นสร้างผู้นำทางความคิดรุ่นใหม่ๆเพื่อเป็นผู้ระบุประสบการณ์ชุมชน อันจะนำไปสู่การเกิดการปฏิสัมพันธ์อย่างสร้างสรรค์ภายในชุมชน เพื่อหนุนนำไปสู่การส่งเสริมศักยภาพของสมาชิกภายในชุมชนให้เกิดพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในอนาคต อย่างไรก็ตามในอดีตนั้นการพัฒนาบทบาทของผู้นำทางความคิดสามารถทำได้โดยการอบรมเพื่อเสริมศักยภาพผู้นำ หากแต่ในปัจจุบันการคัดสรรผู้นำจากผู้นำภูมิปัญญา หรือผู้นำทางจิตวิญญาณในท้องถิ่น ก็นับได้ว่าเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่มีประสิทธิภาพ อันจะนำมาซึ่งผู้นำภูมิปัญญาที่มีแนวทางการนำทางความคิดที่สอดคล้องกับความหลากหลายของสังคมพหุวัฒนธรรมในจังหวัดปัตตานี ทั้งยังสอดคล้องกับระบบวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นปัตตานีอีกด้วย

ทั้งนี้ Geert Hofstede อ้างถึงใน (Ora, 2016) กล่าวว่าวัฒนธรรม (Culture) คือกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของจิตมนุษย์ซึ่งเป็นตัวการสำคัญในการแบ่งมนุษย์ออกเป็นกลุ่ม เหล่า หรือพวก ซึ่งกระบวนการขัดเกลาทางสังคมนี้ ทำให้มนุษย์มีการสะท้อนรูปแบบพฤติกรรมออกมาในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป อันเป็นตัวการสำคัญในการตัดสินกลุ่มอื่น หรือพวกอื่นว่ามีความแตกต่างจากตน จากนั้นเมื่อมนุษย์ได้ทำการตัดสินแล้วว่ากลุ่มอื่นหรือพวกอื่นมีความต่างจากตนแล้ว มนุษย์จึงทำการสะท้อนรูปแบบพฤติกรรมของตนต่อกลุ่มอื่นหรือพวกอื่นในทิศทางที่สร้างสรรค์หรือทิศทางอคติ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับการตัดสินใจในเบื้องต้นจากการแปลความจากระบบการขัดเกลาทางวัฒนธรรมของกลุ่มนั้นๆหรือพวกนั้นๆ โดย Ora (2016) เสนอว่าวัฒนธรรมสามารถเรียนรู้ได้จากการพัฒนารูปแบบพฤติกรรมมนุษย์ภายใต้ข้อจำกัดของสภาวะแวดล้อมทางสังคม (Social Environment) อาทิ การสะท้อนรูปแบบความกลัวต่อสภาวะแวดล้อมในรูปแบบพิธีกรรมการเคารพหรือบูชาดิน ฟ้า อากาศ หรือแม้กระทั่งการสะท้อนรูปแบบการแสดงความรักและความรื่นเริงโดยการประกอบพิธีกรรมแทนก ซึ่งนับเป็นประเพณีที่แสดงออกซึ่งความรื่นเริงเพื่อต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองของชุมชนชาวปัตตานี เป็นต้น รูปแบบพฤติกรรมเหล่านี้ถูกแสดงออกมาเพื่อสะท้อนรูปแบบการเรียนรู้ของมนุษย์ที่สอดคล้องกับ

สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติรอบตัว จนกระทั่งก่อให้เกิดลักษณะอุปนิสัยๆเฉพาะตน (Traits) ที่มีความคล้ายคลึงกันระหว่างสมาชิกที่สังกัดอยู่ในชุมชนกลุ่มเดียวกัน

ในขณะที่เดียวกันผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นนับเป็นบุคคลที่มีภูมิความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้จากการปรับตัวของมนุษย์ต่อวัฒนธรรม สภาวะการณ์ หรือสภาวะแวดล้อม เช่นเดียวกัน โดยการเรียนรู้ี้จะมีรูปแบบผ่านการถ่ายทอดทักษะ และองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น ดังนั้นผู้นำภูมิปัญญาจึงมีรูปแบบ และค่านิยมที่สะท้อนคุณลักษณะ หรือแบบแผนการประพฤติปฏิบัติของชุมชนท้องถิ่น ผู้นำภูมิปัญญาจึงนับเป็นบุคคลที่มีองค์ความรู้ พฤติกรรม และจริยธรรมที่สะท้อนคุณค่าของตนผ่านการรังสรรค์สิ่งประดิษฐ์ หรือนวัตกรรมชุมชน รวมไปถึงสะท้อนคุณค่าผ่านความคิดและความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรมที่มีการสั่งสมมาเป็นระยะเวลาช้านาน เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในท้องถิ่น ทั้งนี้ก็เพื่อแสดงคุณลักษณะว่าตนเองคือใคร สังกัดชุมชนใด และเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของชุมชนเพียงใด ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนตัวการในการขับเคลื่อนผู้นำภูมิปัญญาในการเป็นผู้นำทางความคิดเพื่อพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืนเนื่องจากวัฒนธรรมเปรียบเสมือนจุดเชื่อมต่อที่จะร้อยเรียงผู้นำภูมิปัญญาชุมชนเข้ากับการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม หรือเป็นพวก หรือสังกัดเดียวกับชุมชนท้องถิ่น (Moran, Harris, & Moran, 2011)

ดังนั้นบทบาทของผู้นำภูมิปัญญาต่อการนำทางความคิดในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงนับเป็นเรื่องที่ซับซ้อน และไม่สามารถอธิบายได้ด้วยเพียงขอบเขตทางภูมิศาสตร์ ทั้งนี้จากแนวคิดของ Hofstede ที่อ้างถึงใน (Ora, 2016) กล่าวว่า ผู้นำภูมิปัญญาจะสะท้อนคุณลักษณะของแกนกลางทางคุณค่า (Core Values) ในรูปแบบเดียวกัน หากแต่ชุมชนที่มีอัตลักษณ์แบบพหุวัฒนธรรมอาจมีการแบ่งปันแกนกลางทางวัฒนธรรมในรูปแบบเดียวกัน หากแต่แต่ละกลุ่มอาจมีการแปลความและแสดงออกถึงรูปแบบพฤติกรรมที่สะท้อนตามสังคมที่ตนสังกัดอยู่ในรูปแบบที่แตกต่างกันได้ อาทิ สมาชิกชุมชนชายแดนใต้ อาจจะมีความรู้สึกของการเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ เช่นเดียวกัน มีภาษาถิ่นเช่นเดียวกัน หากแต่วิถีในการแสดงออกของพฤติกรรมในรูปแบบเฉพาะของชุมชนไทยพุทธ ไทยมุสลิม ไทยฮินดู และไทยมหายาน อาจมีรูปแบบการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกันออกไป เป็นต้น

ทั้งนี้จากการศึกษาของ Ozor and Nwankwo อ้างถึงใน (อัจฉรา ชลายนนาวิณ , 2560) เสนอว่าบทบาทของผู้นำภูมิปัญญาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการพัฒนาชุมชนภายใต้มิติของความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม โดย Ajayi อ้างถึงใน (อัจฉรา ชลายนนาวิณ, 2560) ให้ทัศนะว่าบทบาทของผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและมีความสำคัญต่อการแบ่งปันความคิดเห็น เพื่อทำการกำหนดแผนในการพัฒนาชุมชนร่วมกับสมาชิกภายในท้องถิ่น ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการสร้างความตระหนักในปัญหาและจะต้องมีการสร้างความตระหนักโอกาสของชุมชนเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นในเชิงปฏิบัติการ ก่อให้เกิดการระดมความคิดเห็นระหว่างสมาชิกภายในชุมชนเพื่อสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นภายใต้ฐานของต้นทุน และภูมิปัญญาของชุมชนเอง

โดย Ajayi อ้างถึงใน (อัจฉรา ชลายนนาวิณ, 2560) กล่าวว่าผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นจะสามารถขับเคลื่อนกระบวนการทางสังคมที่ส่งเสริมให้ชุมชนสามารถควบคุมปัจจัยแวดล้อมและจัดการทุนภายในท้องถิ่นของตนเองเพื่อกำหนดทิศทางการแก้ไขปัญหาได้ ดังนั้นผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นจะสามารถตอบโจทย์การพัฒนาชุมชนเพื่อเข้าสู่ประชาคมทางเศรษฐกิจอาเซียนในฐานะผู้นำ หรือตัวการแห่งการเปลี่ยนแปลง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพชุมชนให้สามารถคิดค้นกระบวนการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งยังมีส่วนในการจูงใจให้เกิดการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาโครงการ หรือพัฒนารูปแบบกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่มาจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

3. บทบาทของภูมิปัญญาต่อการพัฒนาท้องถิ่นสู่อาเซียน

ในปัจจุบันการพัฒนาท้องถิ่นสู่อาเซียนประกอบไปด้วยสามเสาหลักด้วยกันคือ 1) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community) 2) ประชาคมความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Security Community) 3) ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community) โดยในการรวมตัวของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นการรวมตัวเพื่อเป็นแนวทางในการรับมือกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้จากการรวมตัวภายใต้ความแตกต่างหลากหลาย หรืออีกนัยหนึ่ง

ก็คือ การรวมตัวของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนโดยการพยายามสร้างจุดยืนร่วมกันระหว่างกลุ่มพหุวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมให้เกิดความเท่าเทียมระหว่างสมาชิกร่วมประชาคมอาเซียนอย่างเคารพในความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม (Barker, 2004)

ดังนั้นชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดปัตตานี ซึ่งถือเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญในการเชื่อมโยงกับประเทศมาเลเซีย และเพื่อนบ้านในกลุ่มประเทศอาเซียน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่สะท้อนความต่างของสมาชิกภายในชุมชนที่มีความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยในประเด็นดังกล่าวอาจจะมีทั้งความได้เปรียบและความเสียเปรียบเปรียบเทียบ กล่าวคือความแตกต่างหลากหลายก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ เป็นขุมพลังในการสร้างสรรค์นวัตกรรมทางสังคมเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ หากแต่ข้อเสียเปรียบก็คือ การมีส่วนร่วม (Group think) ในลักษณะของการให้การตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดของกลุ่ม อาจเป็นไปได้ยาก เนื่องจากกระบวนการมีส่วนร่วมทางอารมณ์ของกลุ่มที่มีความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม หากจะต้องมีการตัดสินใจในลักษณะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับกลุ่มอาจทำได้ยากเช่นกัน (Adler & Gundersen, 2008)

ผู้นำภูมิปัญญาจึงเป็นบุคคลสำคัญในการก้าวข้ามามีบทบาทในการเป็นตัวกลางเพื่อคอยหนุนเสริมและอุดหนุนรั้วของความแตกต่างหลากหลาย ก่อให้เกิดความไว้วางใจ เชื่อใจ สร้างการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และลดความตึงเครียด ก่อให้เกิดการตกผลึกทางความคิดในการแก้ไขปัญหาในชุมชน สร้างข้อตกลงร่วมกันอย่างมีส่วนร่วม สร้างสรรค์การวิพากษ์วิจารณ์ที่มีความหมาย อันจะนำไปสู่การดำเนินกิจกรรมเพื่อก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนอย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับความต้องการของวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชน (Ora, 2016)

ดังนั้นหากกล่าวโดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า บทบาทการนำทางความคิดของผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่น คือการนำเสนอการพัฒนาตามความต้องการของสมาชิกภายในชุมชน สร้างความสามัคคี เชื่อมประสานเพื่อให้เกิดเครือข่าย และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชน เพื่อระบุดสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นตามข้อเท็จจริง สิ่งนี้คือหัวใจสำคัญที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาชายแดนได้อย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับอัตลักษณ์ด้านพหุวัฒนธรรมของชุมชนชายใต้

สร้างสรรค์แนวทางการประนีประนอมความต้องการของกลุ่มผลประโยชน์ได้อย่างเกิดประสิทธิผล และมีประสิทธิภาพ (อัจฉรา ชลาชนานาวิน, 2560)

วัตถุประสงค์การศึกษา

เพื่อศึกษาศักยภาพผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นในของจังหวัดปัตตานีและแนวทางส่งเสริมความเข้มแข็งการเป็นผู้นำทางความคิดของผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดปัตตานีในการเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมทางเศรษฐกิจอาเซียน

ประโยชน์ที่ได้รับ

เพื่อทราบศักยภาพผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดปัตตานีอันจะนำไปสู่การสร้างแนวทางส่งเสริมความเข้มแข็งในการเป็นผู้นำทางความคิดของผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดปัตตานี

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่อง “บทบาทการนำทางความคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดชายแดนภาคใต้พร้อมเข้าสู่ความเป็นหนึ่งในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดปัตตานี” เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีกลุ่มตัวอย่างได้แก่ ผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดปัตตานีซึ่งถูกแบ่งออกเป็น 6 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการดำรงชีพ 2) ด้านศิลปหัตถกรรม 3) ด้านความสัมพันธ์ และพึ่งพา 4) ด้านการปลูกฝังคุณธรรม 5) ด้านทัศนคติ 6) ด้านสมุนไพร (อินธูร นาคา, 2556) จำนวน 30 คน โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบ Snowball Sampling วิจัยครั้งนี้ ใช้เครื่องมือในการศึกษาคือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์ และการเก็บข้อมูลเชิงพหุภูมิจากเอกสาร หนังสือ ตำรา และรายงานต่างๆที่เกี่ยวข้องตามหน่วยวิเคราะห์ (Unit of Analysis) ได้แก่ 1) มิติในฐานะผู้นำทางความคิดเพื่อให้ชุมชนตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น 2) มิติในการสร้างแรงผลักดันให้เกิดพฤติกรรมการแก้ปัญหา 3) มิติของการสร้างแนวทางการพัฒนาในรูปแบบองค์รวม จากนั้นจึงนำเอาศักยภาพของภูมิ

ปัญหาในด้านต่างๆมาประมวลผลเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาส่งเสริมความเข้มแข็งของการเป็นผู้นำทางความคิดของผู้นำภูมิปัญญาเพื่อพัฒนาชุมชนสู่ประชาคมทางเศรษฐกิจอาเซียนด้วยวิธีการประชุมกลุ่ม (Focus Group) โดยกลุ่มผู้เชี่ยวชาญในด้านภูมิปัญญาจำนวน 5 คนจากนั้นจึงนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบพรรณนา (Descriptive)

ผลการศึกษา

1. ศักยภาพผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดปัตตานี

ผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดชายแดนใต้ นับเป็นผู้นำภูมิปัญญาที่มีความผสมผสานความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความแตกต่างทางเชื้อชาติ และศาสนา โดยจังหวัดปัตตานีอยู่ห่างจากเพนินซูลา (Peninsular) ประเทศมาเลเซียเพียงฝั่งแม่น้ำปัตตานีอันเป็นลำน้ำสายหลักกัน ทำให้ชุมชนริมสองฝั่งน้ำมีการสัญจรไปมาหาสู่และทำมาค้าขายข้ามแดนเป็นกิจวัตรก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นระหว่างสองประเทศ ด้วยเหตุผลดังกล่าวให้จังหวัดปัตตานีมีอัตลักษณ์ที่มีความแตกต่างเฉพาะตัวซึ่งมาจากความคล้ายคลึงทางวัฒนธรรมกับประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซีย อันเนื่องมาจากการสืบสายเลือดมาจากเส้นทางเดียวกัน รวมไปถึงการมีสภาพแวดล้อม สภาพภูมิอากาศ และสภาพภูมิศาสตร์ที่มีความคล้ายคลึงกัน ก่อเกิดเป็นวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาที่มีลักษณะเฉพาะทั้งในด้านอาหาร สิ่งปลูกสร้าง การแต่งกาย และนวัตกรรมการท้องถิ่นที่มีความแตกต่าง ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวยังได้รับการส่งเสริมและสืบทอดนับรุ่นสู่รุ่น

1.1 มิติในฐานะผู้นำทางความคิดเพื่อให้ชุมชนตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น

ภายใต้ความท้าทายของความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมในจังหวัดปัตตานี ทำให้สมาชิกชุมชนปัตตานีได้มีการแบ่งออกเป็นหลายชาติพันธุ์ด้วยกัน เช่นเดียวกับชาวไทย โดยมีกลุ่มเชื้อชาติที่อพยพมาจากประเทศปากีสถาน บังคลาเทศ จีน กัมพูชา มาเลเซีย ทั้งนี้พบว่าชาวไทยมุสลิมอาศัยอยู่ในจังหวัดปัตตานีถึงร้อยละ 88 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2557) ความแตกต่างหลากหลาย และภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ปัตตานีก่อให้เกิดการแบ่งแยกทางความคิดในหลายลักษณะ (Form) ทั้งในรูปแบบเป็น

ทางการ (Formal Discrimination) และไม่เป็นทางการ (Informal Discrimination) ภายใต้ฐานรากของความแตกต่างทั้งทางด้านภาษา ศาสนา ชาติพันธุ์ การแบ่งแยกสามารถจำแนกออกได้เป็นการแบ่งแยกโดยตรง (Direct Discrimination) อันได้แก่ ชาติพันธุ์ หรือกลุ่มเชื้อชาติบางกลุ่มได้ตกอยู่ในสถานะที่เสียเปรียบเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มเชื้อชาติอื่นๆ โดยเฉพาะภายใต้สถานการณ์ที่รัฐสร้างข้อจำกัดในการประพฤติปฏิบัติ หรือในการบังคับใช้กฎหมายต่อชาติพันธุ์อย่างมีความแตกต่างกันอย่างมีนัย (Tobler, 2003) ภายใต้เหตุผลหรือเงื่อนไขในฐานความจำเป็นของรัฐจากสถานการณ์ที่คุกคามความปลอดภัย หรือความมั่นคงของชุมชนในพื้นที่ (Public Security) และเพื่อป้องกันการก่ออาชญากรรมภายใต้ฐานความเชื่อของรัฐบาลที่เชื่อว่า ชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่ง มีความน่าจะเป็นในการก่อเหตุมากกว่าชาติพันธุ์อื่น (Bell & Waddington, 2001) ผลของข้อจำกัดดังกล่าวได้สร้างบทบาทให้เกิดการขับเคลื่อนให้กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกให้ความสำคัญน้อยกว่า หรือถูกเลือกปฏิบัติเกิดข้อสงสัย หรือตั้งคำถามถึงการเลือกปฏิบัติเหล่านั้น

ดังนั้นจึงปฏิเสธไม่ได้ว่ารากฐานของความแบ่งแยกในจังหวัดปัตตานีสวนหนึ่งมีปัจจัยมาจากการเลือกปฏิบัติของรัฐ ภายใต้ฐานของการรักษาความมั่นคงและความสงบเรียบร้อยของชาติ ในปัจจุบันรัฐบาลไทยได้ใช้เครื่องมือที่สำคัญอันจะเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาการแบ่งแยกดังกล่าว ซึ่งนั่นก็คือการทดแทน (Compensate) เช่น การใช้กฎหมายมุสลิมบังคับใช้ในจังหวัดปัตตานี และสามจังหวัดชายแดนใต้ในคดีครอบครัวหรือศาสนา แทนที่กฎหมายทั่วไป และมีการตัดสินใจคดีความโดย “คาโต๊ะยุติธรรม” พร้อมทั้งมีการอุดหนุนและทดแทนให้กับผู้ที่สูญเสียบุคคลครอบครัวจากการก่อการร้าย อย่างไรก็ตามวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนับเป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ ช่องว่างของกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายที่เต็มไปด้วยความซับซ้อนเพื่อการแก้ไขปัญหาโดยไม่ให้ความสำคัญต่อความแตกต่างหลากหลายต่างหาก ที่เป็นชนวนเหตุให้เกิดปมของการแบ่งแยกทำให้ปัญหาลับยิ่งทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตามกลางความซับซ้อนของปัญหาการแบ่งแยกดังที่กล่าวมาข้างต้น กลับพบว่าผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการทำให้ชุมชนตระหนักในปัญหาความแตกแยกอันมาจากความแตกต่างหลากหลาย โดยการถ่ายทอดบทเรียนของการ

พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันและการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนผ่านบทเรียนจากศาสนา รวมไปถึงการเป็นผู้นำในการสร้างความตระหนักและทำการถอดบทเรียนร่วมกับชุมชนจากเหตุความรุนแรงที่เกิดขึ้นในชุมชน ผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ทำหน้าที่แก้ไขความขัดแย้งและความรุนแรงที่เกิดขึ้นในชุมชน โดย จากการสัมภาษณ์เชิงลึกภูมิปัญญาด้านผู้นำชุมชน (10 มิถุนายน พ.ศ.2561) ได้เสนอทัศนะว่า “ทุกๆวันปัญหาความแตกแยกก่อให้เกิดความหวาดกลัว และอะไรก็สามารถเกิดขึ้นได้ โดยตนเองก็ยังคงทำหน้าที่พัฒนาชุมชน และยังคงสืบสานวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่อไป เนื่องจากมองว่าเป็นความรับผิดชอบของตนในการพัฒนาท้องถิ่น” โดยเฉพาะผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านความสัมพันธ์ภายในชุมชนเช่น “ดาโต๊ะ” ที่ได้มีศักยภาพสำคัญในการส่งเสริมบทบาทภาคประชาสังคมเพื่อหนุนเสริมสมาชิกภายในชุมชนให้เกิดความตระหนักในปัญหา โดยดาโต๊ะจะทำหน้าที่ในฐานะผู้อำนวยการความสะอาดเพื่อสร้างกระบวนการสันติภาพภายใต้การเคารพในศักดิ์ศรีของความ เป็นมนุษย์ ที่มีความสอดคล้องกับบริบททางศาสนาและวัฒนธรรมมุสลิม โดยได้ทำการเชื่อมโยงความต้องการของชุมชนมุสลิมให้มีความสอดคล้องกับนโยบายรัฐในระดับมหภาค ดังนั้นหากมองภายใต้บริบทของผู้นำภูมิปัญญาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า บทบาทของผู้นำภูมิปัญญาในการหนุนเสริมความตระหนักในปัญหาการแบ่งแยกของ จังหวัดปัตตานีสามารถแบ่งออกเป็นสองส่วนด้วยกัน ส่วนแรกคือการหนุนเสริมเพื่อให้เกิดความตระหนักในปัญหาภายใต้กรอบทางวัฒนธรรม อาทิ การส่งเสริมให้สมาชิกชาวไทยมุสลิมตระหนักในปัญหาผ่านบริบททางวัฒนธรรมทางสังคม เช่น พิธีกรรม และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีการอบรมสั่งสอนให้เกิดความเข้าใจในบริบทของความแตกต่างทางวัฒนธรรมผ่านพิธีกรรมของประเพณี “ปุยอมีแน” ที่กระทำภายหลังการเก็บเกี่ยวข้าวที่เรียกว่า “ลาซัง” การรวมตัวกันของสมาชิกภายในชุมชนในประเพณีดังกล่าว นับเป็นการรวมตัวกันของชาวไทยมุสลิมเพื่อเลี้ยงอาหารซึ่งกันและกันโดยมีผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นจะเป็นสื่อกลางในการใช้เวลาดังกล่าว เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนมองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนร่วมกัน

อีกส่วนหนึ่งคือการหนุนเสริมเพื่อให้เกิดความตระหนักในปัญหาภายใต้กรอบทางศาสนา อาทิ การส่งเสริมให้เยาวชนเข้าเรียนในโรงเรียน “พอนโดะ” หรือโรงเรียน

เพื่อสอนศาสนาให้แก่ชาวมุสลิม ซึ่งถือเป็นแนวทางในการสร้างชุมชนพึ่งตนเองในการศึกษาวิชาหลักเพื่อพัฒนาจิตใจที่ชาวมุสลิมเรียกว่า “ตะเซอาฟู” โดยผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นยังได้มีโอกาสในการกระตุ้นให้เกิดการตระหนักในปัญหาเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อแนะแนวทางไปสู่การแก้ปัญหาพร้อมกันอย่างยั่งยืน ดังนั้นผู้นำภูมิปัญญาจึงมีศักยภาพและบทบาทที่สำคัญในการสร้างความตระหนักในปัญหาให้แก่ชุมชนและใช้พื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนผ่านศาสนาและวัฒนธรรม อันนับเป็นการแก้ไขปัญหาค่าการแบ่งแยกของความแตกต่างหลากหลายจากภายใน (Core Value) และเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากฐานรากอย่างแท้จริง

1.2 มิติในการสร้างแรงผลักดันให้เกิดพฤติกรรมกรรมการแก้ปัญหา

ผู้นำภูมิปัญญาได้มีศักยภาพในการเสริมสร้างแรงผลักดันเพื่อให้เกิดพฤติกรรมกรรมการแก้ปัญหา เช่นผู้นำภูมิปัญญาด้านภาษากล่าวว่า “ในการสอนวิชาภาษามาลายู มีการสอนข้อคิดทางศาสนาเพื่อก่อให้เกิดอัตลักษณ์ชุมชน และมีการสั่งสอนวิธีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ไม่กระทำความผิดกฎหมายประเทศไทยซึ่งนับเป็นการบ่มเพาะการตระหนักในหน้าที่พลเมืองที่ดีและการเป็นมุสลิมที่ดี” (สัมภาษณ์เชิงลึกภูมิปัญญาด้านความสัมพันธ์ภายในชุมชน, 10 มิถุนายน พ.ศ.2561) ทั้งนี้พบว่า ปัตตานีได้กลายเป็นศูนย์กลางการสอนศาสนาอิสลามนับตั้งแต่ปี 1900 โดยได้มีโรงเรียนที่มีการสอนศาสนาอิสลามเป็นวิชาหลักเรียกว่าโรงเรียน “พอนโตะ” หรือ “ปอเนาะ” หากแต่การยุบโรงเรียนสอนศาสนาในระยะเวลาต่อมาเนื่องจากกระทรวงศึกษาธิการในขณะนั้นได้ประกาศระเบียบกระทรวงว่าด้วยการปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียนพอนโตะเพื่อแก้ไขปัญหาเหตุความไม่สงบในจังหวัดชายแดนใต้ ดังนั้นโรงเรียนพอนโตะที่ไม่ได้ทำการขึ้นทะเบียนจำเป็นต้องยุบไป และโรงเรียนที่ขึ้นทะเบียนแล้วได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม และมีการปรับเปลี่ยนให้เป็นโรงเรียนที่มีการเรียนการสอนวิชาสามัญเพิ่มเติมจากหลักสูตรเดิมในปี พ.ศ.2510 ทำให้เด็กชาวมุสลิมหลายคนต้องไปเรียนศาสนายังโรงเรียนสอนศาสนาในประเทศเพื่อนบ้านทดแทน เช่น อินโดนีเซีย และมาเลเซีย ทั้งนี้ผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นได้มีบทบาทสำคัญในการสร้างภาคีเครือข่ายเพื่อผลักดันการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม โดยใช้แนวทางการขับเคลื่อนกลุ่มในรูปแบบพหุนิยม

(Pluralism) โดยการส่งเสริมความตระหนักในความแตกต่างทางวัฒนธรรมของตนและพยายามสร้างสรรค์แนวทางการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาแบบรากหญ้า (Grass roots) เพื่อปรับปรุงนโยบายรัฐจากส่วนกลางให้สอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกภายในชุมชนด้วยแนวทางการขับเคลื่อนกลุ่มเพื่อแก้ไขข้อกฎหมาย อาทิ การปรับปรุงแก้ไขข้อกฎหมายในเรื่องสิทธิเสรีภาพของชุมชนมุสลิมเพื่อให้เกิดความเท่าเทียม การส่งเสริมการแก้ปัญหาความรุนแรงในท้องถิ่น และการปรับปรุงเงื่อนไขความเป็นอยู่ของสมาชิกภายในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

1.3 มิติของการสร้างแนวทางการพัฒนาในรูปแบบองค์รวม

แนวทางการพัฒนาในพื้นที่จังหวัดปัตตานีอย่างเป็นทางการเพื่อเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนนั้น ไม่สามารถทำได้ด้วยเงื่อนไขของการพัฒนาทางเศรษฐกิจแต่ในเพียงประเด็นใดประเด็นหนึ่งเท่านั้น หากแต่ต้องทำการขับเคลื่อนการพัฒนาในลักษณะองค์รวม โดยทำการพัฒนาท้องถิ่นทั้งในด้านการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการพัฒนาภายใต้รากฐานของทุนทางสังคม (Social Capital) และทุนชุมชน (Community Capital) โดยผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดปัตตานี จะทำหน้าที่ในการขับเคลื่อนทางสังคม (Social Movement) ในลักษณะพหุมิติ อาทิ การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของสมาชิกภายในชุมชนเพื่อส่งเสริมการขับเคลื่อนทางการเมือง เช่นในปี พ.ศ.2013 ผู้นำภูมิปัญญาด้านความสัมพันธ์ในชุมชนในฐานะตัวแทนกลุ่มไทยมุสลิมได้มีการเจรจาสร้างสันติภาพกับรัฐบาล นอกจากนี้อีกปัญหาหนึ่งที่พบในจังหวัดปัตตานีคือการไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและสมาชิกภายในชุมชน ซึ่งสถานการณ์ในจังหวัดปัตตานีนี้นักกล่าวได้ว่าเป็นสถานการณ์ที่มีความซับซ้อน และมีพหุภาคีเครือข่าย แอบแฝงอยู่ในหลากหลายมิติ เหตุการณ์ความขัดแย้งและความรุนแรงที่เกิดขึ้นไม่สามารถคาดการณ์ได้ว่าผู้ใดเป็นผู้กระทำ และปัญหาที่ไม่ได้รับการแก้ไขที่รากเหง้าของความหลากหลายทางความคิดกลับทำให้อิทธิพลความเกลียดชังของชาวไทยมุสลิม ดังนั้น ผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละสาขาอันเป็นตัวแทนของชาวไทยมุสลิม จึงได้มีการขับเคลื่อนแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งร่วมกันด้วยการผสมผสานความเป็นพหุวัฒนธรรมที่สอดคล้องเข้ากับวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น อาทิ การส่งเสริมการจัดประเพณีแห่ก

ของชาวไทยมุสลิม ซึ่งจัดขึ้นตามโอกาส อาทิ โอกาสการเข้าสู่หนัดหรือ “มาโซะยาวี” (จากการสัมภาษณ์เชิงลึกภูมิปัญญาด้านศิลปะหัตถกรรม, 10 มิถุนายน พ.ศ.2561)

นอกจากนี้ยังพบรูปแบบของการเสริมพลังตามศักยภาพทางเศรษฐกิจของสมาชิกภายในชุมชนโดยใช้บริบททางวัฒนธรรมเข้ามาเชื่อมโยงให้เกิดการพัฒนาท้องถิ่นตามลำนํ้าปัตตานี โดยบริเวณริมสองฝั่งนํ้าปัตตานีจะเต็มไปด้วยเรือประมงซึ่งการประกอบอาชีพประมงท้องถิ่นอันนับเป็นรายได้หลักของจังหวัดปัตตานี ซึ่งผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ผสมผสานวิถีทางการเคารพในธรรมชาติไปพร้อมๆ กับการส่งเสริมให้ชุมชนเคารพในอัตลักษณ์ของตน เช่นการเสริมความเข้มแข็งชุมชนผ่านพิธีกรรมทางวัฒนธรรมในประเพณีการให้ความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองเรือประมง หรือ “เรือกอและ” ที่เรียกว่า “จาบัง” อันจะทำให้วิถีการประกอบอาชีพของชุมชนชาวประมงมีความราบรื่นซึ่ง “เรือกอและ” นี้เป็นเรือที่ได้รับการตกแต่งลวดลายที่มีความงามในรูปแบบผสมผสานของพหุวัฒนธรรมทั้งวัฒนธรรมอิสลาม ไทย จีน และศิลปะอื่นๆ สะท้อนความเป็นอยู่ของชาวปัตตานีที่ประกอบไปด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่มีความเรียบง่ายไม่ซับซ้อน โดยยามว่างจากหน้าประมง ชาวไทยมุสลิมยังได้ร่วมกันจัดงานประเพณีแข่งเรือกอและ เพื่อส่งเสริมความสามัคคีระหว่างชาวไทยมุสลิมด้วยกัน (จากการสัมภาษณ์เชิงลึกภูมิปัญญาด้านการดำรงชีพ, 10 มิถุนายน พ.ศ.2561)

2. แนวทางส่งเสริมความเข้มแข็งการเป็นผู้นำทางความคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดปัตตานี

ปัญหาการสูญเสียศักยภาพของผู้นำภูมิปัญญาชาวปัตตานีในการพัฒนาท้องถิ่นสู่ประชาคมอาเซียนมีรากฐานอยู่ที่ความขัดแย้ง และการพัฒนาจากรัฐในรูปแบบรวมศูนย์ โดยรัฐได้เพิกเฉยต่อความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม (จากการสัมภาษณ์เชิงลึกภูมิปัญญาด้านการดำรงชีพ, 10 มิถุนายน พ.ศ.2561) ดังนั้นแนวทางการแก้ไขปัญหาเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของการนำทางความคิดของผู้นำภูมิปัญญา จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาศักยภาพผู้นำภูมิปัญญาจากความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อ

เป็นฐานในการพิจารณาแนวทางการส่งเสริมความเข้มแข็ง (Cultural Fundamentalism) ดังนี้

2.1 การมองข้ามความต่างและหาเป้าหมายร่วมเพื่อการพัฒนา ทั้งนี้รัฐบาลไทยต้องให้ความสำคัญและมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการเปิดโต๊ะเจรจาเพื่อสร้างสันติภาพอย่างแท้จริง โดยการเปิดโต๊ะเจรจาดังต้องตระหนักและเคารพในคุณค่าของพหุวัฒนธรรมเป็นฐานในการพิจารณา ซึ่งเป็นการมองคุณค่าของความเป็นมนุษย์ในทุกชาติพันธุ์อย่างเท่าเทียม รัฐต้องเปลี่ยนทัศนคติในการมองปัญหาในเชิงกลยุทธ์มาเป็นมุมมองทุกชาติพันธุ์ในฐานะพลเมืองของประเทศและปฏิบัติต่อทุกเชื้อชาติอย่างไม่แบ่งแยกชนชั้น โดยไม่มองว่าฝ่ายใดคือภัยคุกคามความมั่นคงหรือฝ่ายใดมีความน่าจะเป็นในการก่อเหตุมาเป็นข้อพิจารณาเพื่อการพัฒนาปัตตานีสู่ประชาคมอาเซียน ซึ่งแนวทางปฏิบัติดังกล่าวต้องไม่ดำเนินการเพียงช้อกกฎหมายหรือในเชิงนโยบายเท่านั้น หากแต่ต้องคอยควบคุมและสอดส่องการบังคับใช้กฎหมายอย่างเท่าเทียมกันด้วยเช่นเดียวกัน

2.2 การสร้างการสื่อสารที่มีความหมาย นับเป็นสิ่งจำเป็นในสังคมพหุวัฒนธรรมปัจจุบัน และเพื่อการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนอย่างยั่งยืน รัฐปฏิเสธไม่ได้ว่าในสังคมการปกครองรูปแบบประชาธิปไตย ในบางกรณีรัฐบาลก็ได้ใช้วิธีการเลือกปฏิบัติต่อกลุ่มชาติพันธุ์บางชาติพันธุ์แตกต่างออกไป หรือการเลือกปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อเหตุผลในการรักษาความสงบ ความเรียบร้อย และความมั่นคงของชาติ โดยการดำรงซึ่งบทบาทบัญญัติตามกฎหมายเพื่อแก้ไขปัญหาอาชญากรรมภายในพื้นที่จังหวัดปัตตานี หากแต่รัฐก็จำเป็นต้องคำนึงถึงความแตกต่างหลากหลายและควรทำการหลีกเลี่ยงการจำกัดสิทธิเสรีภาพของสมาชิกกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเพื่อก่อให้เกิดสิทธิเสรีภาพต่อบุคคลกลุ่มอื่นหรือสังกัดอื่น อันจะเป็นการจุดชนวนความขัดแย้งต่อไปไม่สิ้นสุด (Zero Sum) ดังนั้นรัฐจำเป็นต้องให้ความสำคัญอย่างแท้จริงและพยายามสร้างบทบาทของตนในการสื่อสารต่อชุมชนที่มีความหมาย นำเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการประชาคมในทุกชาติพันธุ์อย่างเท่าเทียม เพื่อสร้างสรรค์การออกแบบจังหวัดปัตตานีในความหมายใหม่ในลักษณะของชุมชนพหุวัฒนธรรมที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Ideology Diversity Community)

2.3 การยอมรับในอัตลักษณ์ของชุมชน โรงเรียน “พอนโตะ” หรือ “ปอเนาะ” หรือโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามนั้นนับเป็นองค์ที่สำคัญในการเสริมพลังชุมชนเพื่อทำการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการแบ่งแยกและขับเคลื่อนแนวทางการพัฒนาชุมชนเพื่อเข้าสู่ประชาคมทางเศรษฐกิจอาเซียนอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตามทางเศรษฐกิจอาเซียนอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตามนโยบายการบังคับใช้กฎหมายตามมติคณะรัฐมนตรีที่ทำให้มีการเร่งขึ้นทะเบียนโรงเรียนพอนโตะที่ขึ้นทะเบียนแปรสภาพเป็นโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในปี พ.ศ.2526 ทำให้โรงเรียนที่ไม่ยอมแปรสภาพถูกยุบไป หรือรัฐจะไม่ยอมให้งบประมาณในการสนับสนุน เหตุการณ์ดังกล่าวนับเป็นการสร้างข้อคำถามให้กับชุมชนมุสลิมถึงการเลือกปฏิบัติของรัฐที่มีความแตกต่างระหว่างโรงเรียนไทยพุทธและไทยมุสลิม ก่อให้เกิดเป็นประเด็นความขัดแย้งและสร้างการขยายตัวของปัญหามากยิ่งขึ้น ดังนั้นรัฐจึงควรที่จะมีแนวทางการปฏิบัติที่ชัดเจนและเป็นแนวทางเดียวกันระหว่างโรงเรียนชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธที่ไม่สะท้อนการแบ่งแยกทั้งโดยตรงและโดยอ้อมอันจะทำให้เกิดสันติภาพเพื่อพร้อมรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนอย่างยั่งยืน นอกจากนี้รัฐยังควรที่จะส่งเสริมการศึกษาให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยการตั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นพลังในการขับเคลื่อนนโยบาย ปฏิเสธไม่ได้ว่าปัญหาความไม่สงบในภาคใต้ส่วนหนึ่งมาจากปัญหาเยาวชนละทิ้งการศึกษา ทำให้ถูกชักนำเข้าสู่กระบวนการก่อการร้ายและการแบ่งแยกดินแดน ดังนั้นการศึกษาตามระบบปกติก็มีความสำคัญเช่นเดียวกันในฐานะของการสร้างความตระหนักว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของพลเมืองรัฐ และการสร้างจิตสำนึกในหน้าที่พลเมืองของสมาชิกชุมชนจังหวัดปัตตานี

2.4 การขับเคลื่อนนโยบายแบบพหุนิยม การใช้นโยบายการสร้างชาติโดยใช้ภาษาไทย โดยขับเคลื่อนหลักสูตรการเรียนการสอนในรูปแบบแม่แบบจากรัฐบาลกลางไปสู่กลุ่มชาติพันธุ์โดยการละเลยหรือปฏิเสธวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างหลากหลายในจังหวัดปัตตานี การมองข้ามความเป็นพหุลักษณะและพยายามพัฒนาท้องถิ่นในรูปแบบรวมศูนย์หรือเป็นหนึ่งเดียวโดยหวังว่าแนวทางดังกล่าวจะสามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดปัตตานีได้อย่างเป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตามการเพิกเฉยในความแตกต่างหลากหลายเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาชาติแบบเป็นหนึ่งเดียวนี้อาจทำให้เกิดความคับข้องใจในสมาชิกชาวมุสลิมมากยิ่งขึ้น ดังนั้นรัฐจึงควรทำการยอมรับในความแตกต่างหลากหลาย

สร้างสรรค์การพัฒนาท้องถิ่นในรูปแบบของการให้ความสำคัญกับการมีอยู่ของวัฒนธรรม
ของชนกลุ่มน้อยผ่านแนวคิดพหุนิยมมากขึ้น

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะต่อ บทบาทการนำทางความคิดของ
ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดชายแดน ภาคใต้พร้อมเข้าสู่ความเป็นหนึ่งในประชาคมเศรษฐกิจ
อาเซียน ดังต่อไปนี้

1. จะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วม
ร่วมของสมาชิกภายในชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหาโดยไม่ยอมแพ้แก่โชคชะตา หากแต่
รูปแบบในการแก้ไขปัญหาของผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นยังคงเป็นในรูปแบบการแก้ปัญหา
เฉพาะหน้ามากกว่าการสร้างแผนกลยุทธ์ โดยเฉพาะปัญหาทรัพยากรทางทะเล ทำให้พลัง
หรืออิทธิพลยังคงน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มการเมืองที่มีพลังมากกว่า ดังนั้นรัฐจึงควร
สนับสนุนให้ผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการวางแผนเชิงกลยุทธ์ที่มีความสอดคล้องกับ
นโยบายรัฐและนโยบายท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างอิทธิพลให้แก่กลุ่มในการขับเคลื่อน
กระบวนการแก้ปัญหอย่างเป็นรูปธรรม

2. จากการศึกษาบทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่นพบว่า ผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่น
เปรียบเสมือนกลไกสำคัญที่ทำให้กลุ่มของตนเป็นที่รู้จัก และทำให้กลุ่มสามารถมีสิทธิ
เสียงเข้าถึงนโยบายของรัฐ ดังนั้นรัฐควรใช้ศักยภาพในด้านการเข้าถึงการเมืองท้องถิ่นของ
ผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสอบถามความต้องการของชุมชน เพื่อให้ได้นโยบายที่เป็น
ความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

3. จากการศึกษาพบว่าผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นยังมีการแบ่งปันความสนใจร่วมกันกับ
สมาชิกในชุมชนประเทศเพื่อนบ้านโดยมีการแบ่งปันความสนใจร่วมกันผ่านคุณลักษณะ
ทางประวัติศาสตร์ สังคม และการเมืองร่วมกันอีกด้วย โดยวัฒนธรรมดังกล่าวไม่มีความ
จางหายและยังมีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้น รัฐบาลควรมุ่งเน้นในการส่งเสริมอัตลักษณ์อันมี
ความโดดเด่นให้เป็นสินค้าที่ขายได้ในประชาคมอาเซียน

เห็นได้ชัดเจนว่าจังหวัดปัตตานีประกอบไปด้วยสังคมพหุวัฒนธรรมซึ่งผสมผสานระหว่างชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมและเชื้อชาติอื่นๆ ที่มีความแตกต่างหลากหลาย มีวัด “ข้างไห” เป็นศูนย์รวมใจของชาวไทยพุทธ ในส่วนของมัสยิดของชาวไทยมุสลิมก็นับเป็นสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมมุสลิมและยุโรปมีลักษณะคล้ายทัชมาฮาลของอินเดีย มีศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวของศาสนาพุทธนิกายมหายานที่เป็นศูนย์รวมใจของชาวไทยทุกเชื้อชาติ ในอดีตปัตตานีถือเป็นพื้นที่ศูนย์กลางการค้าขาย มีจุดแข็งในด้านภาษา หากแต่เมื่อเกิดความขัดแย้งมากกว่า 12 ปี ทำให้การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของปัตตานีจึงต้องชะงักงันลง ทั้งนี้พบว่าแนวทางการพัฒนาแบบรวมศูนย์อาจไม่สอดคล้องกับความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมในจังหวัดปัตตานี ทั้งยังเป็นปัจจัยสำคัญในการหนุนเสริมการแบ่งแยกทางสังคมในรูปแบบใหม่ (New form of racists) ทำให้เกิดการพัฒนาระบบแยกส่วน และยิ่งนับวันยิ่งเป็นการกระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองบนพื้นฐานของความขัดแย้ง ดังนั้นนโยบายของรัฐจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบโดยการนำเอาความแตกต่างทางวัฒนธรรมมาเป็นฐานในการพัฒนา (Cultural Fundamentalism) และนำเอาประวัติศาสตร์ในอดีตมาเป็นรากฐานในการแก้ไขปัญหา รัฐต้องพยายามพัฒนาทางเศรษฐกิจบนพื้นฐานของความเท่าเทียม และสร้างโอกาสในการเติบโตทางเศรษฐกิจบนความต่างทางวัฒนธรรมอย่างไม่แบ่งแยก โดยไม่ให้คุณค่าของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งเหนือวัฒนธรรมอื่น อันจะก่อให้เกิดการสูญเสียศักยภาพในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของชุมชนชาวปัตตานีและสูญเสียศักยภาพในการพัฒนาเมืองปัตตานีสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- สภาประชาสังคมชายแดนใต้. (2560). มูฮำมัดอายุบ ปาทาน CSO กับการมองเห็นและผลักดันงานด้านสันติภาพ จซต. ปัตตานี: Sinaran.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2557). สำมะโนประชากร. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2559). สำมะโนประชากร. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- อัจฉรา ซลายนนาวิน. (2560). บทบาทภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อการพัฒนาชุมชนของตนเอง หลังภัยพิบัติเพื่อความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน กรณีศึกษาอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย. กรุงเทพฯ: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ธรรมศาสตร์.
- อินธอร นาคา. (2556). ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้. กรุงเทพฯ: Kwannaba.

ภาษาต่างประเทศ

- Aurel Croissant. (2005). Unrest in South Thailand: Contours, Causes, and Consequences Since 2001. Center for Contemporary Conflict, 2-16.
- C Barker. (2004). The SAFE Dictionary of Cultural Studies. London: SAGE Publications.
- Ch Tobler. (2003). Indirect Discrimination: A Case Study into the Development of the Legal Concept of Indirect Discrimination Under EC Law. Oxford: Antwerpia.
- Debra Mountford. (2009). Organising for Local Development: The Role of Local Development Agencies. Mountford: OECD.
- Essi Ora. (2016). Effective Leadership and Management of A Multicultural Team. Multa Golden Sand: Lahti University of Applied Sciences .
- Fuard Abd.Halem . (16 ส.ค. 2012). ประวัติศาสตร์ปัตตานีดารุซซาลาม. กรุงเทพฯ: https://www.youtube.com/watch?v=du_HiwL8vwU.

- Global Terrorism Database. (1970). Terrorism Incident . Maryland: The National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism.
- M Bell, และ L Waddington. (2001). More Equal Than Others: Distinguishing European Union Equality Directives (38). *Common Market Law Review*, 587.
- Michael Walzer. (2002). Terrorism is the Deliberate Killing of Innocent People, at Random to Spread Fear through a Whole Population and Force the Hand of its Political Leaders. Harvard : Harvard University Press.
- N Adler, และ A Gundersen. (2008). *International Dimensions Of Organizational Behavior*. Mason: Thomson South-Western.
- Pranee Liamputtong. (2015). *Contemporary Socio-Cultural and Political Perspectives in Thailand*. New York: Springer.
- R Moran, P Harris, และ S Moran. (2011). *Managing Cultural Differences*. Elsevier, 8th Edition.
- The Art of Living Organization. (2016). *Terrorism The Cause and The Remedy*. Indonesia: The Art of Living Organization.